

แนวคิดนิติเศรษฐศาสตร์ในกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งและพาณิชย์
The Concept of Law and Economics in Civil and Commercial
Proceedings

คณิน วงศ์ใหญ่ (Kanin Wongyai)

อาจารย์บางส่วนเวลา ภาควิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Part-time Lecturer, Department of Law, Faculty of Political Science and Law,

Burapha University

PhD Candidate in Law, Ramkhamhaeng University

E-mail: kaninwongyai@gmail.com

Received: 13 June 2019

Revised: 21 July 2019

Accepted: 28 October 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนเสนอแนวคิดในพัฒนากฎหมายที่พิจารณาจากประสิทธิภาพของกฎหมาย โดยการศึกษาหลักกฎหมายเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่เป็นกระบวนการอันนำตัวบทกฎหมายให้สามารถบังคับใช้ได้จริงตามเจตนารมณ์และถ้อยคำที่ได้บัญญัติไว้ในสิทธิทางแพ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีแนวคิดในทางกรอำนวยการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันไม่เอนเอียงต่อฝ่ายใด

อย่างไรก็ตาม เพื่อพิจารณาถึงความต้องการพื้นฐานของประชาชนในปัจจุบันนั้น กฎหมายไม่ได้เป็นเรื่องความยุติธรรมเท่านั้นอีกแล้ว ซึ่งความต้องการพื้นฐานของประชาชนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือเรื่อง ปากท้อง การมีรายได้ รายจ่ายที่เหมาะสม โอกาสและการสูญเสียโอกาส อันคือเรื่องเศรษฐกิจที่ความรู้ทางกฎหมายไม่สามารถกำหนดได้ทั้งหมด เมื่อพิจารณาความหมายของเศรษฐศาสตร์ ซึ่งหมายถึง วิชาการใช้หรือการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยหลักเศรษฐศาสตร์มีการกิจกรรมไปในด้านการให้คุณค่ากับมิติด้าน “ประสิทธิภาพ” เป็นสำคัญ เพราะหากกฎหมายไม่มี

ประสิทธิภาพจะกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในเชิงมหภาคด้วย เช่น การว่างงาน, ปัญหาระดับราคาสินค้า, เงินเฟ้อ, เงินฝืด ซึ่งรวมถึงยังจะเกิดปัญหาที่เกิดทางอ้อมอีกด้วย เช่น ปัญหาอาชญากรรมใน ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

ผู้เขียนจึงได้ศึกษาและเสนอหลักกฎหมายประยุกต์กับหลักเศรษฐศาสตร์ อันจะสามารถช่วยเหลือสนับสนุนกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมาก ซึ่งเรียกว่า นิติเศรษฐศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยกฎหมาย เป็นศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาประเด็นสำคัญทางกฎหมาย ทฤษฎีกฎหมาย การตีความกฎหมาย การออกแบบกฎหมาย การประเมินคุณค่า โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อให้กฎหมายมีประสิทธิภาพและมีความสอดคล้องกับหลักนิติเศรษฐศาสตร์ ดังนี้

1. ผู้เขียนเสนอให้เมื่อการพิจารณาในการบัญญัติกฎหมายหรือการแก้ไขกฎหมาย ต้องให้ มีนักเศรษฐศาสตร์ หรือผู้เชี่ยวชาญทางนิติเศรษฐศาสตร์เป็นผู้ร่วมให้ความเห็นและพิจารณา กฎหมายด้วย

2. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำเสนอความรู้นิติเศรษฐศาสตร์มาส่งเสริม โดยนำมาจัดการเรียนการสอน การอบรม และอภิปรายให้กับนักศึกษากฎหมายนักกฎหมาย รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ไม่ว่าจะเป็น ศาล อัยการคดีแพ่ง ทนายความ เจ้าพนักงานบังคับคดี เป็นต้น

3. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำหลักนิติเศรษฐศาสตร์มาพิจารณาและใช้กฎหมายวิธีการพิจารณาคดีแพ่งมีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการการวัดและประเมินกระบวนการตามหลักนิติเศรษฐศาสตร์ และการใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น เทคโนโลยี, Big Data เพื่อให้การใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำหลักนิติเศรษฐศาสตร์มาเป็นแนวคิดในการบัญญัติกฎหมาย และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายวิธีการพิจารณาคดีแพ่ง ให้เป็นกฎหมายที่มีประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจ เช่น การบัญญัติกฎหมายที่กำหนดหน้าที่เพื่อป้องกันเหตุพิพาท เพื่อมิให้เกิดความเสียหายที่มากกว่าภายหลังการพิพาท หรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องโทษ หรือผลร้ายต่อผู้ฝ่าฝืนให้เหมาะสมที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบังคับใช้กฎหมาย

กระบวนการยุติธรรมทางแพ่งจึงไม่ใช่แต่เพียงการอำนวยความสะดวก ไม่เอนเอียงเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการเยียวยาการแก้ปัญหาทางแพ่งและพาณิชย์ที่เกิดกับคู่ความ บุคคลที่เกี่ยวข้อง ค่าใช้จ่ายของรัฐ รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจโดยรวมอีกด้วย อันที่จะทำให้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและพาณิชย์มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: นิติเศรษฐศาสตร์, เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยกฎหมาย

Abstract

This article proposes legal development and efficiency regarding civil and commercial procedural principles. Such procedural principles apply in accordance with objective and literal as specified in the civil rights. The process has the main objective to uphold justice with the aim to be fair and impartially equality. However, when considering fundamental needs of people, law does not only uphold justice but also reach the demand of public interest. Another aspect is quality of living, balance between income and expense, opportunity and loss. The content of law does not limit all aspects of life. When considering the meaning of economics, these cover the use of limited natural resources in response to human needs with the best interest. The economic principle links with legal effectiveness. If law is not effective enforcement, this will lead to some impacts in macroeconomics. For example, unemployment, goods price, inflation and other indirect problems (criminal problems in property context). Based on this reason, author studies and proposes the combination between law and economics application in order to support legal efficiency called law and economics or the analysis of legal economics. The selected issue of law, legal philosophy, legal interpretation, legal design, and legal assessment are as follows.

1. The author proposes that expertized lawyers and legal economics should work together in legal enactment or legal amendment processes.

2. The author proposes the use of law and economics knowledge in promoting teaching, training, discussing with law students and other people involved in civil and commercial procedures (e.g. courts, civil prosecutors, lawyers, executing officers).

3. The author proposes to take law and economics concept to be applied efficiently in civil and commercial procedures. The assessment is based on law and economic concepts along with the use of instruments to improve law effectiveness, for example, technology, big data etc.

4. The author proposes the law and economics concept applied in legal enactment particularly both civil and commercial and civil procedural codes amendment. In order to increase economic efficiency, legal preventive measures for settling disputes or legal punishment amendments to offenders are two instances to achieve strong legal enforcement.

Civil justice system is not only uphold justice with impartiality but also reconciling civil and commercial problems to all litigants, involved people. It also helps to safe governmental

budget and overall economic systems. All proposed law and economics concept can contribute the legal effectiveness of civil and commercial procedures.

Keywords: Law and Economics, Economic Analysis of Law

บทนำ

บทความนี้ผู้เขียนเสนอแนวคิดในพัฒนากฎหมายที่พิจารณาจากประสิทธิภาพของกฎหมาย โดยการศึกษาหลักกฎหมายเฉพาะกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่เป็นกระบวนการอันนำด้วยกฎหมายให้สามารถบังคับใช้จริง ตามเจตนารมณ์และถ้อยคำที่ได้บัญญัติไว้ในสิทธิทางแพ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานแนวคิดไปในทางการอำนวยความสะดวก ยุติธรรม ไม่เอนเอียงต่อฝ่ายใด และเพื่อเป็นกติกาให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม เพื่อพิจารณาถึงความต้องการพื้นฐานของประชาชนในปัจจุบันนั้น กฎหมายไม่ได้เป็นเรื่องความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้นอีกแล้ว ซึ่งเมื่อพิจารณาความต้องการพื้นฐานของประชาชนที่สำคัญนั้น คือเรื่อง ปากท้อง การมีรายได้ รายจ่ายที่เหมาะสม โอกาสและการสูญเสียโอกาส อันเป็นเรื่องเศรษฐกิจที่ความรู้ทางกฎหมายไม่สามารถกำหนดได้ทั้งหมดเมื่อเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจการค้า กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดกติกาในเรื่องดังกล่าวไว้แล้ว โดยจะบังคับใช้กฎหมายนั้นก็จะต้องพิจารณากฎหมายวิธีพิจารณาความที่เป็นกระบวนการอันนำด้วยกฎหมายไปใช้บังคับ โดยกฎหมายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นเป็นกฎหมายมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อเศรษฐกิจไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม

บทความนี้ผู้เขียนจึงได้ศึกษาหลักกฎหมายประยุกต์กับหลักเศรษฐศาสตร์ อันสามารถจะช่วยเหลือสนับสนุนกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมาก ซึ่งเรียกว่า นิติเศรษฐศาสตร์ (Law and Economics) หรือเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ด้วยกฎหมาย (Economic Analysis of Law) เป็นศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาประเด็นสำคัญทางกฎหมาย ทฤษฎีกฎหมาย การตีความกฎหมาย การออกแบบกฎหมาย การประเมินคุณค่า โดยจากการศึกษาผลว่าการพิจารณาประสิทธิภาพตามหลักเศรษฐศาสตร์นั้น เป็นการพิจารณาผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ โดยนอกจากการพิจารณาเรื่องความเป็นธรรมแล้วยังต้องพิจารณาในแง่ผลลัพธ์ที่มีปัจจัยกับเศรษฐกิจด้วย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับในองค์กรและหน่วยงานสำคัญของโลกแล้วไม่ว่าจะเป็น European Commission on the Efficiency of Justice และธนาคารโลก (World Bank) รวมถึงแนวคิดของนักวิชาการและฝ่ายที่นำกฎหมายมาบังคับใช้อีกด้วย โดยนอกจากกฎหมายจะพิจารณาในแง่ความเป็นธรรมแล้ว กฎหมายควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการวัดประสิทธิภาพของกฎหมายที่มีผลต่อเศรษฐกิจในรูปธรรมที่สามารถ

วัดได้ด้วย เช่น การพิจารณาค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี, การพิจารณาระยะเวลาในการดำเนินคดี, การพิจารณาจำนวนเจ้าพนักงานให้เหมาะสมกับงานของการดำเนินคดี เป็นต้น นอกจากนั้นในต่างประเทศยังมีการศึกษา และพัฒนาแนวคิดนี้อย่างแพร่หลายโดยมีจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน การสัมมนา รวมถึงการเป็นสมาคมของนักวิชาการเพื่อศึกษาและพัฒนานิติเศรษฐศาสตร์ (Law and Economics) เช่น American Law and Economics Association เป็นต้นอีกด้วย

ฉะนั้น ผู้เขียนจึงเสนอว่า ในปัจจุบันที่เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญสำหรับประชาชน จึงควรนำหลักกฎหมายประยุกต์กับหลักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเรียกว่า นิติเศรษฐศาสตร์ (Law and Economics) เข้าช่วยเหลือสนับสนุนการพิจารณากฎหมายและจะทำให้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการนำมาพิจารณากฎหมายที่จะออกในอนาคตอีกด้วย

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

แนวคิดพื้นฐานในเรื่องกฎหมาย คือ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยความเรียบร้อยมีสันติสุข โดยมีการออกกฎหมายเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน กฎหมายจึงเข้ามาอำนวยความสะดวก ยุติธรรม ไม่เอินเอียง คอฝ่ายใด เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ แต่ต่อมาเมื่อสังคมซับซ้อนขึ้น ความต้องการพื้นฐานที่ได้จากรัฐนั้น ไม่ได้มีเรื่องความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้นอีกแล้ว แต่รวมถึงความต้องการพื้นฐานคือเรื่องการเงิน อันคือเรื่องเศรษฐกิจ อีกด้วย ซึ่งกฎหมายย่อมมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อเศรษฐกิจไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม (สมยศ เชื้อไทย, 2562)

อย่างไรก็ตาม การบัญญัติและการใช้กฎหมายในปัจจุบันของประเทศไทย ยังมิได้นำหลักการที่ยอมรับและมีความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจ คือ “หลักเศรษฐศาสตร์” มาเป็นส่วนสำคัญในการบัญญัติและการใช้กฎหมาย โดยเฉพาะคดีแพ่งที่จะใช้ผ่านวิธีการพิจารณาคดีแพ่ง อันสามารถจะช่วยเหลือสนับสนุนกฎหมายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การนำ นิติศาสตร์มาพิจารณาร่วมกันกับหลักเศรษฐศาสตร์นั้น ซึ่งเรียกว่า นิติเศรษฐศาสตร์ (Law and Economics) หรือเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ด้วยกฎหมาย (Economic Analysis of Law) เป็นศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาประเด็นสำคัญทางกฎหมาย ทฤษฎีกฎหมาย การตีความกฎหมาย การออกแบบกฎหมาย การประเมินคุณค่าของโดยใช้ระเบียบวิธี (Methodology) ทางเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neoclassical Economics) เป็นกรอบและเครื่องมือมาตรฐานในการวิเคราะห์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553)

ซึ่งในปัจจุบันนิติเศรษฐศาสตร์ เป็นที่ยอมรับและมีผลกระทบต่อการศึกษาด้านกฎหมายในหลายประเทศ ดังจะเห็นได้จากการที่ โรงเรียนกฎหมายในอเมริกาเหนือยุโรปเอเชียต่างมีอาจารย์

ทางเศรษฐศาสตร์ประจำอยู่ และในปัจจุบันมีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนมาก เขียนบทความวิชาการ เชื่อมโยงระหว่างหลักกฎหมายกับหลักเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างของสาขาของกฎหมายที่ได้รับ อิทธิพลจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ อย่างเด่นชัดในช่วงแรกคือ กฎหมายการแข่งขัน (Competition Law) หรือกฎหมายป้องกันการผูกขาด (Antitrust Law) ซึ่งได้มีผลต่อมาในเรื่อง กฎหมายแพ่งอื่นๆอีกด้วย เช่น เรื่องสัญญา, ทรัพย์สิน, ละเมิด เป็นต้น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ), 2558)

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดของกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง

1. พิจารณาความหมายของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

เมื่อพิจารณาความหมายของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คือ บทบัญญัติทั้งหลายที่วาง หลักเกณฑ์การดำเนินคดีแพ่ง ซึ่งถือเป็นกฎหมายมหาชนที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างศาลกับ คู่ความ กล่าวคือ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคล (คณิต ณ นคร, 2558)

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีเนื้อหาที่ว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลตั้งแต่ การนำคดีขึ้นสู่ศาล การพิจารณา ชี้ขาดตัดสินคดี และการบังคับคดีให้เกิดความถูกต้องและเป็น ธรรม จึงจะบรรลุผลตามสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลมีอยู่ตามกฎหมายแพ่ง โดยอาศัยอำนาจในการ บังคับคดีตามคำพิพากษาของศาล โดยเจ้าพนักงานบังคับคดีหรือเจ้าพนักงานอื่น (ไพโรจน์ วายุภาค, 2561)

สรุป คือ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คือ บทบัญญัติทั้งหลายของรัฐที่กำหนด กระบวนการต่างๆ เพื่อให้สิทธิและหน้าที่ที่คู่ความในคดีที่มีอยู่ตามกฎหมายแพ่งได้บรรลุผล

2. พิจารณาภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ตามแนวคิดของนักกฎหมายเห็นว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นเรื่องการบังคับให้ เกิดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง โดยมีภารกิจดังต่อไปนี้ (คณิต ณ นคร, 2558)

1) ภารกิจในการยกเลิกการช่วยเหลือตนเอง

ตามที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นการทำให้สิทธิของคู่ความที่มีในทางแพ่ง สามารถบังคับให้เกิดขึ้นได้จริง โดยรัฐจำต้องเข้าควบคุมโดยศาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อระงับข้อพิพาทกันเองระหว่างบุคคล อันอาจใช้กำลังหรือวิธีการที่ไม่เหมาะสมในการรักษาสิทธิ ของตนเอง ซึ่งวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นกระบวนการทางกฎหมายที่มาแทนที่ “การช่วยเหลือ ตัวเอง” ของประชาชน แล้วแทนที่ด้วยกระบวนการตามกฎหมายของรัฐแทน

2) การกึ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยและการพัฒนากฎหมาย

เนื่องด้วยกฎหมายไม่ว่ากฎหมายใดก็ตามเป็นกระบวนการเพื่อให้สังคมมีความเป็นปกติสุข การกึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็คือ “การรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม” ด้วย

นอกจากนั้นกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งยังเป็นการพัฒนากฎหมายที่บัญญัติไว้คลุมเครือหรือไม่บริบูรณ์ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 4 ยังบัญญัติเกี่ยวกับการใช้กฎหมายว่า “เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับแก้คดี ให้ศาลวินิจฉัยคดี ตามจารีตประเพณี หากไม่มีกฎหมายจารีตประเพณีก็ให้ใช้กฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งและหากไม่มีตามที่กล่าวมา ให้ใช้หลักกฎหมายทั่วไป” อันแสดงให้เห็นว่า การใช้อำนาจการพิจารณาคดีของศาล โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้ จะพัฒนากฎหมายเพื่อให้สิทธิและหน้าที่ในทางแพ่ง เกิดขึ้นได้จริง

3) การกึ่งเฉพาะ

ดังที่กล่าวมาแล้วใน 2 การกึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งข้างต้น คือ การกึ่งในการยกเลิกการช่วยเหลือตนเอง และการกึ่งในการรักษาความสงบเรียบร้อยและการพัฒนากฎหมาย นั้นอันเป็นการกึ่งทั่วไปแล้ว กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งยังมีภารกิจเฉพาะที่ขึ้นกับเนื้อหาของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคดีนั้น เช่น คดีเกี่ยวกับสิทธิของสภาพบุคคล สิทธิในครอบครัวก็ดี ศาลมีอำนาจหน้าที่ที่จะกระทำเพื่อ “ประโยชน์แห่งความยุติธรรม” ได้ เช่น การเรียกพยานหลักฐานมาแสดงตามที่จำเป็น เพราะในคดีเกี่ยวกับสิทธิของบุคคล และสิทธิทางครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญของประเทศที่ รัฐไม่อาจจะละเลยนิ่งเฉยได้ เป็นต้น

นอกจากภารกิจข้างต้นแล้วการดำเนินคดีในศาล เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมตามกฎหมาย ก็มีการกำหนดหลักสำคัญ 6 ประการ เป็นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมด้วย คือ 1. สะดวก 2. รวดเร็ว 3. ยุติธรรม 4. ไม่ลำเอียง 5. สิ้นเปลืองน้อย 6. ไม่ค่อยโอกาส อีกด้วย (ไพโรจน์ วายุภาค, 2561)

จากแนวคิดข้างต้นพิจารณาได้ว่า การพิจารณาคดีทางแพ่งนั้นเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้มีกฎหมายที่เป็นธรรมและตอบสนองการมีหน้าที่และการใช้สิทธิทางแพ่งของประชาชน โดยมีหลักการบริหารงานยุติธรรมเข้ามาเพิ่มเติมแต่ก็ยังไม่ได้นำหลักทางเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์ถึงประสิทธิภาพกฎหมายแต่อย่างใด

แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์

1. พิจารณาคความหมายของเศรษฐศาสตร์

เมื่อพิจารณาคความหมายของเศรษฐศาสตร์ หมายถึง วิชาการใช้หรือการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้ได้ประโยชน์สูงสุด หรือ วิชาการใช้

ศึกษาถึงทางเลือกต่างๆไม่ว่าบุคคล ธุรกิจ รัฐบาล หรือสังคม ไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร (ณัฏฐ กุณิศร์, 2555)

2. พิจารณาความสัมพันธ์ของภารกิจของกฎหมายกับหลักเศรษฐศาสตร์

เมื่อในทางหลักนิติศาสตร์ให้คุณค่ากับมิติด้าน “ความยุติธรรม” ของกฎหมายเป็นสำคัญ มองกฎหมายเป็นเครื่องมือในการผดุงความยุติธรรมของสังคม โดยกำหนดกรอบกติกาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ปกป้องสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล สร้างกลไกในการยุติข้อพิพาทและความขัดแย้งอย่างสันติและเป็นธรรม และลงโทษผู้กระทำความผิดให้สาสมแก่ความผิดที่ก่อเพื่อคืนความเป็นธรรมและศีลธรรมแก่ผู้เสียหายและสังคม

ส่วนหลักเศรษฐศาสตร์มีภารกิจมองไปในด้านการให้คุณค่ากับมิติด้าน “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) เป็นสำคัญ ซึ่ง “ประสิทธิภาพ” หมายถึง การที่สังคมได้รับประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่มี เช่น สามารถผลิตสินค้าและบริการในจำนวนที่ต้องการด้วยต้นทุนต่อหน่วยต่ำที่สุด เป็นต้น สังคมปรารถนาการจัดสรร

ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Allocative Efficiency) เพราะเป็นการเพิ่มระดับสวัสดิการของสังคมให้สูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Maximizing Social Welfare)

ในเรื่องการจัดการของรัฐ นักเศรษฐศาสตร์เห็นว่าการใช้หลักเศรษฐศาสตร์เป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และนำพาสังคมไปสู่ระดับสวัสดิการของสังคมสูงสุด (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2553)

ฉะนั้นนิติเศรษฐศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ให้คุณค่าสูงยิ่งต่อมิติด้านประสิทธิภาพของกฎหมาย ระบบกฎหมาย ควบคู่กับการอำนวยความสะดวก

อย่างไรก็ตาม แม้วานิติเศรษฐศาสตร์จะให้มุมมอง แก่การปฏิรูประบบกฎหมายก็ตาม การปฏิรูประบบกฎหมายยังมีภาพรวมยังจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงมิติอื่นๆ อีกมาก และต้องคำนึงถึงบริบทด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคมซึ่งอาจแตกต่างกันสาระสำคัญได้ โดยการใช้พัฒนาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ในการวิเคราะห์กฎหมาย เป็นเครื่องมือเติมเต็ม (complement) แต่ไม่ได้ทดแทน (substitute) หลักกฎหมายทั้งหมด (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ, 2558)

3. พิจารณาความสัมพันธ์กับกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งกับเศรษฐกิจ

เมื่อการพิจารณาคดีแพ่งและพาณิชย์เป็นกระบวนการรัฐที่ให้สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในทางแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะในเรื่องการเงิน อันเป็นปากท้องและปัจจัยสำคัญของประชาชน และหากมีข้อพิพาทขึ้นการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพในทางแพ่งและพาณิชย์

โดยกฎหมายไม่เพียงแต่ต้องมีความเป็นธรรมเท่านั้น ต้องมีกระบวนการที่ประชาชนควรต้องเข้าถึงได้ง่าย ต้องมีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมและมีความรวดเร็วอันจะทำให้เจ้าหน้าที่ได้รับชำระหนี้เร็วขึ้นจะสามารถเยียวยาความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการชำระหนี้ไม่ครบถ้วนหรือชำระหนี้ไม่ตรงกำหนดเวลา เนื่องจากระบบการเศรษฐกิจนั้น จะต้องมีการถือเงินไว้ แม้การถือเงินนั้นจะไม่ได้ผลตอบแทนใดๆ ก็ตาม ซึ่งการถือเงินนั้นจะแบ่งตามทฤษฎี ความต้องการถือเงิน 3 ลักษณะ ดังนี้

1) ทฤษฎีความต้องการถือเงินเพื่อใช้จ่ายประจำวัน

ทฤษฎีนี้เห็นว่า ในกิจการหรือผู้ผลิตจำเป็นต้องมีสินค้าอยู่ในคลังจำนวนหนึ่งเพื่อจะสามารถส่งมอบให้กับลูกค้าได้ทันทีในยามที่ลูกค้าสั่ง เงินก็เช่นเดียวกัน ผู้บริโภคหรือผู้ผลิตจะต้องถือเงินไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการได้ทันที

2) ทฤษฎีความต้องการถือเงินเพื่อสำรองการใช้จ่ายฉุกเฉิน

ทฤษฎีนี้เห็นว่า แม้บุคคลจะสามารถคาดคะเนกระแสรายได้และกระแสรายจ่ายได้อย่างแน่นอน แต่ความเป็นจริงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมีความไม่แน่นอน ในแต่ละเวลารายได้ที่ได้รับอาจไม่ตรงเวลา หรือ อาจมีสถานการณ์ที่ต้องใช้เงินไม่คาดคิด เช่น กรณีเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาโรค ดังนั้นจึงควรมีเงินเพียงพอต่อสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนอันน่าจะเกิดขึ้นนี้เพราะเงินส่วนนี้เป็นเงินที่ต้องชำระในทันที โดยจำนวนเงินส่วนนี้มักจะขึ้นกับรายได้กับเงินที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

3) ทฤษฎีความต้องการถือเงินเพื่อเสี่ยงหากำไร

อุปสงค์ในการถือเงินเพื่อใช้จ่ายประจำวัน และเพื่อสำรองการใช้จ่ายฉุกเฉิน เป็นความต้องการเพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เพราะฉะนั้นจึงเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการถือเงินเป็นอย่างแคบเป็นส่วนใหญ่ แต่ทฤษฎีความต้องการถือเงินเพื่อเสี่ยงหากำไรเป็นการถือเงินเพื่อเป็นการสะสมค่าที่จะคำนึงถึงอัตราดอกเบี้ยและอัตราผลตอบแทนจากการถือเงิน (รัตนสาขกณิต, 2544)

นอกจากนั้น ระยะเวลาในการผลิต สินค้าหรือบริการ นั้นถือเป็นปัจจัยในการผลิตด้วยเช่นกัน อันจะตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อได้เหมาะสมและทันทั่วทั้งที่ นอกจากนั้นระยะเวลาในการผลิตยังกระทบต่อต้นทุนในการผลิตด้วย ซึ่งต้นทุนในการผลิตทางเศรษฐศาสตร์นั้นมีอยู่หลายประการ ดังนี้

1) ต้นทุนที่ชัดเจน (Explicit cost)

หมายถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายในการผลิตและต้องจ่ายเป็นตัวเงิน เช่น ค่าจ้าง ค่าวัตถุดิบ ดอกเบี้ยเงินกู้ เป็นต้น

2) ต้นทุนที่ไม่ชัดเจน (Implicit cost)

หมายถึง ต้นทุนแฝง หรือค่าใช้จ่ายในการผลิตที่ไม่ต้องจ่ายเป็นเงินให้ใคร เช่น เงินสะสมที่นำมาลงทุน, การที่เจ้าของกิจการนำทรัพย์สิน เช่น บ้าน หรือรถยนต์ของตนมาใช้ในการกิจการ

3) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity cost)

หมายถึง ผลประโยชน์สูงสุดที่ผู้ผลิตต้องสูญเสียทางเลือกอื่น เพราะไม่สามารถนำปัจจัยการผลิตมาผลิตสินค้าหรือบริการ หรือ มูลค่าสูงสุดที่ต้องเสียไปเพราะ ผู้ผลิตไม่ได้เลือกสิ่งนั้น เช่น ผู้ผลิตมีโอกาสที่จะขายสินค้าได้ 3 ล้านชิ้นต่อเดือน แต่เมื่อผู้ผลิตรายนั้นไม่มีความสามารถทางการเงินพอหรือ ไม่มีระยะเวลาที่จะผลิตได้ทัน ผู้ผลิตจึงผลิตได้เพียง 1 ล้านชิ้นต่อเดือนเท่านั้น ทำให้เสียโอกาสที่จะขายสินค้าได้ไป 2 ล้านชิ้น

4) ต้นทุนด้านสังคม (Social cost)

หมายถึง ต้นทุนที่ผู้ผลิตมิได้เป็นผู้จ่ายเอง แต่เป็นรายจ่ายที่ สังคมต้องมารับผิดชอบด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายรัฐบาลที่ต้องบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น (สุคติ นิลสมักร, 2557)

เมื่อพิจารณาปัญหาจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีที่ไม่เหมาะสมและการที่เจ้าหน้าที่ได้รับชำระหนี้ล่าช้ากับหลักแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์แล้วนั้น จะส่งผลให้เจ้าหน้าที่ ไม่มีเงินอย่างเพียงพอที่จะใช้จ่ายประจำ ใช้จ่ายฉุกเฉิน และใช้จ่ายเพื่อการลงทุนแสวงหากำไรต่อไป ซึ่งปัญหานี้เรียกว่าปัญหาการขาดสภาพคล่อง (illiquid) และยังรวมถึงกระทบต่อสังคมด้วย ซึ่งปัญหาการขาดสภาพคล่องนี้หากมีความรุนแรง จะส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ถึงบุคคลในระบบเศรษฐกิจทั้งระบบ โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างผลที่เกิดจากปัญหาการขาดสภาพคล่องอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยครั้งวิกฤตการณ์ปี 2540 ซึ่งธุรกิจน้อยใหญ่พากันล้มละลาย เนื่องจากไม่มีทรัพยากรการเงินหล่อเลี้ยงธุรกิจ เนื่องจากสถาบันการเงินไม่กล้าปล่อยสินเชื่อ และอีกด้านหนึ่งคือผู้บริโภคไม่มีอำนาจในการบริโภคสินค้า หรือบริการ

นอกจากนั้นในระบบเศรษฐกิจในเชิงมหภาคนั้น ด้วยหน้าที่ของรัฐจะการกำหนดเป้าหมายของระบบเศรษฐกิจไว้แล้ว เพื่อให้ไม่ให้เกิดปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน, แก้ปัญหาระดับราคาสินค้า รวมถึงการกำหนดเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (อมรทิพย์ แท้เที่ยงธรรม, 2547, หน้า 229-239) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหากมีการดำเนินคดีแพ่งที่ไม่มีประสิทธิภาพ ก็ย่อมจะเกิดปัญหาทำให้ระบบเศรษฐกิจเชิงมหภาคเสียหายไปด้วย รวมถึงยังจะเกิดปัญหาที่เกิดมาทางอ้อม อีกด้วยคือปัญหา อาชญากรรม โดยเฉพาะการกระทำผิดที่เกี่ยวกับทรัพย์สินอีกด้วย จนสุดท้ายปัญหานั้นเป็นภาระของรัฐที่ต้องจัดหาสวัสดิการให้อีก

แนวคิดของของกระบวนการกระบวนการพิจารณาคดีแฟ่ง กับหลักเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน

1. แนวคิดนิติเศรษฐศาสตร์ ในการพัฒนากฎหมาย

แนวคิดในนิติเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มเกิดขึ้นในยุคปี ค.ศ. 1910-1920 เกิดข้อพิจารณาในเรื่องข้อพิพาทที่เกิดขึ้น กระบวนการทางกฎหมายนั้นไม่ตอบสนองถึงประสิทธิภาพ และระยะเวลาในการดำเนินการที่เหมาะสม กฎหมายยังเป็นเรื่องของความเป็นธรรมของกลุ่มความ ศีลธรรม ศาสนา และสังคม จึงเริ่มมีการนำหลักเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์ประสิทธิภาพของกฎหมายเท่านั้น เมื่อได้มีการเข้าใจ ยอมรับและมีความเชื่อต่อมากว่ากฎหมายที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องครอบคลุมถึงเศรษฐกิจด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวหลักกฎหมายจึงมีแนวคิดและบุคลิกที่เปลี่ยนไป กฎหมายนั้นจะพิจารณาโดยนำหลักเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์ประกอบด้วย การนำนิติเศรษฐศาสตร์นี้จะไม่ใช่หลักเดียวที่จะนำมาพิจารณากฎหมาย แต่ยังคงต้องพิจารณากฎหมายจากกรอบแนวคิดเรื่องความเป็นธรรม, สังคม และความมีคุณค่าของกฎหมายอยู่ด้วย (Lewis Kornhauser, 2017)

เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยกฎหมาย (Economic Analysis of Law) เป็นการเข้ามาตอบปัญหาของกระบวนการทางกฎหมายสำคัญสองคำถามคือ ประสิทธิภาพของกฎหมายที่มีต่อคู่ความ มีหรือไม่ และ อีกหนึ่งคำถามคือ ผลของกฎหมายนั้นเป็นไปตามที่สังคมต้องการหรือไม่ ซึ่งทั้งสองคำถามย่อมต้องนำหลักเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์มาวิเคราะห์ และการใช้กฎหมายต้องมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ผล (Louis Kaplow and Steven Shavel, 1999)

นอกจากนั้น การนำหลักนิติเศรษฐศาสตร์นั้น มาบังคับก็จะต้องพิจารณาถึงหลักเศรษฐศาสตร์ ที่มีผลต่อ ราคาสินค้า, ผลประโยชน์, ตลาดการค้า ด้วยที่รัฐจะต้องส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม เช่น การป้องกันเรื่องการผูกขาดทางการค้า, การป้องกันผู้มีสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาไม่ให้ถูกละเมิดหรือทำซ้ำได้ ซึ่งการมีกฎหมายนั้นจะต้องนำเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์เพื่อจะพิจารณากฎหมายด้วย (Winter, Harold, 2017)

การนำเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยกฎหมายเป็นการวัดประสิทธิภาพและ ความสำเร็จที่ชัดเจนของกฎหมายนั้นได้ อีกทั้งยังสามารถใช้ทำนาย วิเคราะห์ผลดีผลร้ายที่จะเกิดขึ้นของกฎหมายนั้นที่มีต่อระบบเศรษฐกิจอีกด้วย หลักนิติเศรษฐศาสตร์จึงได้ใช้อย่างประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับทั้งในสหรัฐอเมริกา แพร่หลายประเทศอื่นด้วย ตัวอย่างเช่น การมีกฎหมายควบคุมดูแลเรื่องคุณภาพการผลิตสินค้าให้แก่ผู้บริโภค จะสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับกระบวนการทางกฎหมายและลดค่าใช้จ่าย ในสามทาง ทางที่หนึ่งคือการทำให้สินค้ามีมาตรฐานและปลอดภัย ทางที่สองจะคุ้มครองการรับผิดชอบของผู้ผลิตที่มีต่อผู้บริโภค ทางที่สามจะช่วยจำกัดความเสียหายที่จะเกิดจากสินค้าได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาผลทั้งสามทางก็จะทำให้ลดปัญหาข้อพิพาทระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคได้ รวมถึงจำกัดความรับผิดชอบไม่ให้มีเหตุร้ายแรงเกิดขึ้น เมื่อลดข้อพิพาทก็ย่อมจะลดค่าใช้จ่าย และลด

ข้อพิพาทที่จะเข้าสู่ระบบยุติธรรมได้ ซึ่งรัฐก็ได้รับประโยชน์ด้วย และอีกตัวอย่าง เช่น การมีกฎหมายควบคุมสิ่งแวดล้อม ที่กำหนดให้ต้องมีตัวกรองอากาศ ที่ได้มาตรฐานก่อนที่จะปล่อยควันออกจากโรงงาน ย่อมจะทำให้รัฐลดค่าใช้จ่ายในการบำบัดสิ่งแวดล้อมน้อยลง และลดภาระความเสี่ยงที่โรงงานจะต้องรับผิดชอบที่เกิดจากการปล่อยมลพิษด้วย (Cooter, Robert and Ulen, Thomas, 2016)

2. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพในการบังคับคดีในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป (EU)

จากการแนวคิดเดิมที่การบังคับคดีเป็นการดำเนินการเพื่อให้คู่ความการบังคับตามคำพิพากษาเท่านั้น แต่เมื่อนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 ได้มีแนวคิดจากชาติตะวันตกเริ่มมีแนวคิดว่าการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมถือเป็นภารกิจสำคัญของรัฐ ที่จะดำเนินการโดยคำนึงถึงกฎหมายอย่างเดียวไม่ได้ แต่จะต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพด้วย และมีการก่อตั้ง European Commission on the Efficiency of Justice ต่อไปผู้เขียนเรียกว่า CEPEJ ขึ้นมา ซึ่งแนวคิดในเรื่องประสิทธิภาพนี้ รวมถึงประสิทธิภาพในการบังคับคดีแฝงด้วย โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดดั้งเดิมของวิธีพิจารณาความแพ่ง (European Commission for the Efficiency of Justice, 2019) จากวิธีพิจารณาแบบเอกชนนิยมเปลี่ยนสู่แนวคิดแบบรัฐสวัสดิการ ซึ่งมองว่ารัฐมีหน้าที่ดูแลสวัสดิการของประชาชน ซึ่งรวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นผลให้รัฐจะต้องกำหนดนโยบาย และบัญญัติกฎหมายให้บรรลุผลนี้ด้วย (วรรณชัย บุญบำรุง, 2556)

เนื่องด้วยการบังคับคดีเป็นกระบวนการที่ไม่ได้ผลเฉพาะในเรื่องความยุติธรรมเฉพาะเจ้าหน้าที่และลูกหนี้เท่านั้น แต่ถือเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งการบังคับคดีก็เป็นกลไกสำคัญของเศรษฐกิจ ถือเป็นภารกิจ ผลักดันเศรษฐกิจรัฐ และถือเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจ ไม่ใช่งานด้านกฎหมายอย่างเดียวเหมือนที่ผ่านมา

แม้สหภาพยุโรป ประกอบด้วย ประเทศในยุโรปหลายประเทศ หลายระบบกฎหมาย แต่ก็ได้มีการคณะกรรมการส่วนกลางที่กำหนดนโยบาย และได้ทำการวิจัย เก็บ สถิติข้อมูล พร้อมทั้งเสนอแนะการดำเนิน ในระบบกระบวนการยุติธรรม ตามแนวนโยบายของ CEPEJ เพื่อพัฒนากฎหมายให้มีประสิทธิภาพ

อนึ่ง ประสิทธิภาพของการบังคับคดีนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม และเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตาม มาตรา 6 ของ the European Convention on Human Rights ที่จะต้องดำเนินกระบวนการยุติธรรม อย่างเป็นธรรม ด้วยระยะเวลาที่สมเหตุสมผล และยังต้องคุ้มครองสิทธิส่วนตัวของกลุ่มความด้วย

ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลประสิทธิภาพของการบังคับคดีเป็นเรื่องที่ยากเนื่องจากการดำเนินการบังคับคดีนั้น ไม่ได้ดำเนินการด้วยตัวเอง แต่จะขึ้นอยู่กับคู่ความฝ่ายชนะคดีที่จะต้องดำเนินการต่อไป CEPEJ จึงได้วิจัยโดยพิจารณาจาก องค์การบังคับคดี และเจ้าพนักงานบังคับคดี ซึ่งควรจะดำเนินการบังคับคดีในระยะที่สมเหตุ ให้เป็นไปตาม the European Convention on Human Rights โดยมีการศึกษาข้อมูล ดังนี้

1) ศึกษาสถานะของเจ้าพนักงานบังคับคดีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

เนื่องด้วยในประเทศสมาชิก สหภาพยุโรปมีหลากหลายประเทศ เจ้าพนักงานบังคับคดี จึงมีความแตกต่างกัน โดยมีทั้งที่เจ้าพนักงานบังคับคดีเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ประเทศ อิตาลี, ประเทศรัสเซีย, ประเทศตุรกี เป็นต้น มีทั้งประเทศที่เจ้าพนักงานบังคับคดี เป็นพนักงานวิชาชีพเอกชน เช่น สหพันธรัฐฝรั่งเศส, ประเทศเนเธอร์แลนด์, ประเทศโปแลนด์ เป็นต้น และยังมีประเทศมีเจ้าพนักงานบังคับคดีแบบระบบผสมซึ่งมีเจ้าพนักงานบังคับคดีทั้งที่เป็นเจ้าพนักงานรัฐ และเจ้าพนักงานวิชาชีพเอกชนผสมกัน เช่น ประเทศอังกฤษ, สหพันธรัฐเยอรมัน, ประเทศสเปน เป็นต้น

2) ศึกษาความชำนาญของพนักงานบังคับคดีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

ความชำนาญของพนักงานบังคับคดีเป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจาก พนักงานบังคับคดีจะต้องดำเนินการบังคับคดีอย่างเหมาะสม และต้องรับผิดชอบคำสั่งโดยในยุโรป เจ้าพนักงานบังคับคดีจะต้องมีระดับความสามารถ เช่นเดียวกับ ผู้พิพากษา และทนายความ โดยได้กำหนดมาตรฐาน the CEPEJ European Standards on execution แห่ง โดยกำหนดมาตรฐานของพนักงานบังคับคดีไว้หลายประการ เช่น จะต้องมียศกรวิชาชีพที่ควบคุม, มีความรู้ทางกฎหมาย กฎระเบียบ, มีศีลธรรม, รักษาความลับของลูกหนี้ในการบังคับคดี, ดำเนินการบังคับคดีภายในระยะเวลาที่เหมาะสม เป็นต้น

3) ศึกษาจำนวนเจ้าพนักงานบังคับคดีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

การดำเนินการทางกฎหมายจำนวนปริมาณผู้ดำเนินการย่อมควรต้องกับปริมาณบุคคลกรด้วย ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเอกชนก็ตาม ในช่วงระยะเวลาระหว่าง ปี ค.ศ. 2004 ถึง ค.ศ. 2012 จำนวนเจ้าพนักงานบังคับคดีมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ โดยในปี ค.ศ. 2012 นั้นโดยเฉลี่ยในประเทศสหภาพยุโรปมีเจ้าพนักงานบังคับคดี 6.8 คน ต่อประชากร 100,000 คน โดยเพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2010 มีเจ้าพนักงานบังคับคดี 5.2 คน ต่อประชากร 100,000 คน ตามการเติบโตของเศรษฐกิจ

4) ศึกษากระบวนการในการตรวจสอบประสิทธิภาพของการบังคับคดีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

ในการบังคับคดีจะมีประสิทธิภาพได้ จะต้องมีการตรวจสอบการบังคับคดี โดยการศึกษาประเทศในสหภาพยุโรป มีการตรวจสอบอยู่สองวิธีคือ การตรวจสอบโดยเจ้าพนักงานตรวจสอบการดำเนินการบังคับคดี โดยเฉพาะกับการตรวจสอบการบังคับคดีระบบ โดยการตรวจสอบนี้จะตรวจสอบทั้ง สถิติข้อมูล การสอบสวนโดยเมื่อพิจารณาข้อมูลแล้ว พบว่าประเทศไทย เช่น สหพันธรัฐฝรั่งเศส, สหพันธรัฐเยอรมัน และประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มีการตรวจสอบประสิทธิภาพในการบังคับคดีทั้งสองวิธี เช่น สถิติการถูกทำโทษและร้องเรียน เป็นต้น

5) ศึกษาระยะเวลาการในบังคับคดีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

การตรวจสอบประสิทธิภาพในการบังคับคดีนั้น จะต้องมีการตรวจสอบและตกเดือนในเรื่อง กรอบระยะเวลาในการบังคับคดี ซึ่งจะขึ้นอยู่กับขั้นตอนในการบังคับคดี และขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของเจ้าพนักงานบังคับคดี ซึ่งระยะเวลาในการบังคับคดีนี้เป็นประโยชน์แก่คู่ความที่ต้องการการจัดการอย่างเหมาะสม (European Commission for the Efficiency of Justice, 2009)

3. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพในการพิจารณาคดีแพ่ง ที่มีผลต่อเศรษฐกิจโลก ตามนโยบายของธนาคารโลก (World Bank)

เมื่อการบังคับคดีนั้นเป็นเรื่องสำคัญ และเป็นขั้นตอนหนึ่งในการประกอบธุรกิจธนาคารโลก (World Bank) จึงจัดอันดับความสะดวกของประเทศที่จะดำเนินธุรกิจ (Doing Business) โดยพิจารณาถึง ประสิทธิภาพของการบังคับให้เป็นไปตามข้อตกลง (Enforcing Contracts) เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดจากตัวชี้วัดทั้งหมด 11 ตัวชี้วัด ซึ่งประสิทธิภาพนี้ย่อมรวมถึงประสิทธิภาพของกระบวนการดำเนินคดีแพ่งด้วย โดยธนาคารโลกกำหนดตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมในเรื่องระยะเวลาการดำเนินการในชั้นศาลและชั้นบังคับคดีโดยการนับระยะเวลาเป็นรายวัน และการพิจารณาต้นทุนเป็นตัวเงินที่ใช้จ่ายไปในการดำเนินการ โดยกำหนดระดับที่เหมาะสมและมีการจัดอันดับทุกประเทศในโลก

เมื่อธนาคารโลกเห็นว่าประสิทธิภาพในการดำเนินคดีแพ่ง ไม่ว่าจะเป็นต้นทุน และระยะเวลาในการดำเนินการมีความสำคัญแล้ว การดำเนินคดีของประเทศไทยจึงควรเพิ่มประสิทธิภาพโดยพิจารณาแนวทางของธนาคารโลกที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจที่น่าเชื่อถือและเป็นสากลนี้ โดยผลของรายงานนี้เป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาดัดสินใจของรัฐอื่นหรือบริษัทข้ามชาติที่จะเข้ามาดำเนินธุรกิจและลงทุนในประเทศด้วย (World Bank, 2019)

4. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพในการประชุมระหว่างประเทศเรื่องการบังคับคดีแพ่งที่หน่วยงานรัฐของประเทศไทยเข้าไปมีส่วนร่วม

การประชุมระหว่างประเทศเรื่องการบังคับคดีแพ่งในบริบทของการผนวกรวมตัวทางเศรษฐกิจที่เป็นพลวัต (International Conference on Enforcement of Civil Judgment in the Context of Dynamic Regional Economic Integration) ระหว่างวันที่ 26-29 กรกฎาคม 2558 ณ โรงแรมสุโกศล กรุงเทพมหานคร ได้มีการแสดงกลยุทธ์และวิธีการปฏิบัติ จากหลายหน่วยงานและหลายประเทศ อาทิ เช่น ผู้บริหารของธนาคารโลก, ตัวแทนของรัฐจาก ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน, ประเทศสิงคโปร์, ประเทศมาเลเซีย รวมถึงประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคอาเซียน รวมถึงตัวแทนของประเทศไทยด้วย ได้ประชุมโดยมีแนวทางการบังคับใช้กฎหมายโดยวิธีการบังคับคดีโดยการเสนอกลยุทธ์ และแนวปฏิบัติที่ดีเลิศ เพื่อให้การบังคับคดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่ากระบวนการบังคับคดี นั้นจะมีใช้กระบวนการที่พิจารณาข้อกำหนดเป็นสำคัญอย่างเดียวนั้นเช่นเดิมในอดีตแล้ว แต่จะเป็นกระบวนการที่ต้องพิจารณาประสิทธิภาพเป็นสำคัญ โดยนำกฎหมาย และวิธีการจัดการต่างๆ มาสนับสนุนกระบวนการบังคับคดีต่อไป โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การกำหนดระยะเวลาในขั้นตอนต่างๆ, การใช้เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการ, การควบคุมค่าใช้จ่าย รวมถึงการกำหนดมาตรฐานของการบังคับคดีโดยมีการควบคุมคุณภาพด้วย (กรมบังคับคดีและกระทรวงยุติธรรม, 2558)

5. แนวทางที่เสนอให้พิจารณาการพัฒนากฎหมาย ของสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

จากการวิจัยของสถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งเสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกาในเดือนธันวาคม 2557 นั้นได้เสนอเรื่องการประเมินผลกระทบของกฎหมาย (Regulatory Impact Assessment หรือ RIA) ซึ่งเป็น กระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบและประเมินผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการบัญญัติกฎหมาย ซึ่งพบว่าการบัญญัติกฎหมายควรมี การกำหนดกรอบและวิธีการในการประเมินผลกระทบของกฎหมายที่ง่าย ชัดเจน ไม่ควรเป็นการตั้งคำถามกว้างๆ ให้หน่วยงานราชการตีกรอบและกำหนดวิธีการในการจัดทำรายงานเอง และเสนอกฎหมายเอง ซึ่งหมายความว่าจะต้องมีหน่วยงานกลางที่กำหนดรายละเอียดของรูปแบบและวิธีการในการทำ RIA ในระดับปฏิบัติเพื่อให้มีมาตรฐานกลาง โดยความสำคัญของการออกกฎหมายโดยพิจารณาผลกระทบนี้ ถือเป็นเรื่องสำคัญโดยเฉพาะเรื่องการบัญญัติกฎหมายเพื่อปฏิรูปหรือการทบทวนกฎหมายสอดคล้องกับความจำเป็นของ ภาคธุรกิจ การประสานงานและความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชน เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง กรณีศึกษาต่างประเทศแสดงให้เห็นว่า ประเทศที่ได้รับการจัด

อันดับว่าเป็นประเทศที่ นำลงทุนจากการมีกระบวนการและขั้นตอนทางราชการที่เอื้อต่อการประกอบธุรกิจ (สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2557)

โดยเมื่อพิจารณาตามการออกกฎหมายของประเทศ ประเทศไทยอาจกำหนดเป้าหมายในการพัฒนากฎหมาย คือเพื่อให้ประเทศไทยได้รับการจัดลำดับในรายงาน Ease of Doing Business ของธนาคารโลก (World Bank) โดยหากรัฐออกกฎหมายได้อย่างเหมาะสมก็จะไม่ได้เฉพาะผลเพียงกฎหมายที่สร้างความสะดวกรวดเร็วในการประกอบธุรกิจในประเทศเท่านั้น แต่การได้รับการจัดอันดับที่ดีขึ้นย่อมเป็นผลดีต่อทั้งภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือตามหลักสากล ที่ส่งผลให้มีการลงทุนและพัฒนาประเทศได้อย่างดีขึ้นด้วย

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อกระบวนการพิจารณาทางกฎหมาย เป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานแนวคิดไปในทางการอำนวยความสะดวก ซึ่งเดิมมีแนวคิด ว่า กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม อยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยความเรียบร้อยมีสันติสุข โดยมีการออกกฎหมายเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน กฎหมายจึงเข้ามาอำนวยความสะดวก ยุติธรรม ไม่เอียงเอียง ค่อมฝ่ายใด เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ โดยเป็นเรื่องการใช้อำนาจของรัฐกับคู่ความในคดี แต่เมื่อพิจารณาถึงความต้องการพื้นฐานของประชาชนในปัจจุบันนั้น กฎหมายไม่ได้เป็นเรื่องความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมเท่านั้นอีกแล้ว ซึ่งความต้องการพื้นฐานของประชาชนที่สำคัญอย่างหนึ่งนั้น คือเรื่อง ปากท้อง การมีรายได้ รายจ่ายที่เหมาะสม โอกาสและการสูญเสียโอกาส อันคือเรื่องเศรษฐกิจที่ความรู้ทางกฎหมายไม่สามารถกำหนดได้ทั้งหมด โดยกระบวนการอันนำด้วยทกฎหมายไปใช้บังคับนั้นนอกจากความเป็นธรรมแล้วกฎหมายมียอมมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อเศรษฐกิจไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม หากมีกระบวนการดำเนินคดีแพ่งที่ไม่เหมาะสมและการที่เจ้าหน้าที่ได้รับชำระหนี้ล่าช้ากับหลักแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แล้วนั้น จะส่งผลให้คู่ความเกิดปัญหาในทางเศรษฐกิจ และหากมีความรุนแรง จะส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ถึงบุคคลในระบบเศรษฐกิจทั้งระบบ เช่น ลูกจ้าง, คู่ค้า และสถาบันการเงิน รวมถึงเกิดปัญหาในทางมหภาค ในเรื่องการว่างงาน, ปัญหาระดับราคาสินค้า จนสุดท้ายปัญหานั้นเป็นภาระของรัฐที่ต้องจัดหาสวัสดิการให้

เมื่อพิจารณาความหมายของเศรษฐศาสตร์ หมายถึง วิชาการใช้หรือการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และเมื่อหลักเศรษฐศาสตร์มีภารกิจมองไปในด้านการให้คุณค่ากับมิติด้าน “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) เป็นสำคัญ โดยกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งและพาณิชย์ เป็นกระบวนการที่รัฐให้สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในทางแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิพื้นฐานของบุคคล เรื่องการเงิน หรือ

เรื่องนี้ อันเป็นปากท้องและปัจจัยสำคัญของประชาชน เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นการบังคับใช้กฎหมายย่อมต้องมีประสิทธิภาพในทางแพ่งและพาณิชย์ โดยกฎหมายไม่เพียงแต่ต้องมีความเป็นธรรมเท่านั้น ยังต้องพิจารณาถึงประสิทธิภาพในเชิงเศรษฐศาสตร์ด้วย โดยกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งจะต้องเป็นกระบวนการที่ประชาชนควรต้องเข้าถึงได้ง่าย ต้องมีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมและมีความรวดเร็วอันจะทำให้เจ้าหน้าที่ได้รับชำระหนี้เร็วขึ้น จะสามารถเยียวยาความเสียหายทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการไม่ได้รับสิทธิพื้นฐานของประชาชน หรือการชำระหนี้ไม่ครบถ้วนหรือชำระหนี้ไม่ตรงกำหนดเวลาที่เกิดขึ้น

พัฒนาการของกฎหมายไทยมีแนวโน้มที่จะมีพิจารณาการบริหารงานยุติธรรม และมีวัดผลในเชิงประสิทธิภาพมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการพิจารณาความแพ่งในปัจจุบันก็ยังไม่มีความชัดเจน รวมถึงการตรวจสอบวัดผล โดยเฉพาะในผลที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์ยังไม่ชัดเจนและจริงจัง

ผู้เขียนจึงเสนอให้นำแนวคิดนิติเศรษฐศาสตร์ (Law and Economics) หรือเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ด้วยกฎหมาย (Economic Analysis of Law) ซึ่งเป็นแนวคิดสากลที่ได้รับการยอมรับไม่ว่าจะจากหน่วยงานยุติธรรมโดยตรง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของโลก มาพิจารณากระบวนการพิจารณาความแพ่ง โดยการนำเข้ามาตอบปัญหาของกระบวนการทางกฎหมายสำคัญสองคำถามคือ ประสิทธิภาพของกฎหมายที่มีต่อคู่ความมีหรือไม่ และ อีกหนึ่งคำถามคือ ผลของกฎหมายนั้นเป็นไปตามที่ประชาชนต้องการหรือไม่ โดยมีผลอย่างเป็นรูปธรรมและวัดค่าได้เพื่อนำมาพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้เป็นกระบวนการที่มี “ประสิทธิภาพ” ต่อไป โดยมีวิธีการและข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้เขียนเสนอให้เมื่อการพิจารณาในการบัญญัติกฎหมายหรือการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาความแพ่งให้มี นักเศรษฐศาสตร์ หรือผู้เชี่ยวชาญทางนิติเศรษฐศาสตร์เป็นผู้ร่วมให้ความเห็นและพิจารณากฎหมายด้วย เพื่อให้กฎหมายมีประสิทธิภาพและมีความสอดคล้องกับหลักนิติเศรษฐศาสตร์

2. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำเสนอความรู้นิติเศรษฐศาสตร์มาส่งเสริม โดยนำมาจัดการเรียนการสอน การอบรม และอภิปรายให้กับนักศึกษากฎหมายนักกฎหมาย รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ไม่ว่าจะเป็น ศาล อัยการคดีแพ่ง ทนายความ เจ้าพนักงานบังคับคดี เป็นต้น เพื่อให้การใช้และการตีความทางกฎหมายมีประสิทธิภาพและมีความสอดคล้องกับหลักนิติเศรษฐศาสตร์

3. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำหลักนิติเศรษฐศาสตร์มาพิจารณากฎหมายวิธีการพิจารณาคดีแพ่งมีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการการวัดและประเมินกระบวนการตามหลักนิติเศรษฐศาสตร์และการใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น เทคโนโลยี, Big Data เพื่อให้การใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. ผู้เขียนเสนอให้มีการนำหลักนิติเศรษฐศาสตร์มาเป็นแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายและแก้ไขปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และกฎหมายวิธีการพิจารณาคดีแพ่ง ให้เป็นกฎหมายที่มีประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจ เช่น การบัญญัติกฎหมายที่กำหนดหน้าที่เพื่อป้องกันเหตุพิพาทเพื่อมิให้เกิดความเสียหายที่มากกว่าภายหลังการพิพาท หรือปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในเรื่องโทษหรือผลร้ายต่อผู้ฝ่าฝืนให้เหมาะสมที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบังคับใช้กฎหมาย

ข้อเสนอในการนำแนวคิดนิติเศรษฐศาสตร์นั้นจะเกิดประสิทธิภาพได้ ก็ย่อมต้องเกิดจากการส่งเสริมและสนับสนุนของรัฐ ระบบราชการ และนักกฎหมาย ให้รู้ เข้าใจ และตระหนักให้ได้ว่าหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม ไม่ใช่แค่เพียงการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ไม่เอินเอียงเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการเยียวยาการแก้ปัญหาทางแพ่งและพาณิชย์ที่เกิดขึ้นกับคู่ความ บุคคลที่เกี่ยวข้อง ค่าใช้จ่ายของรัฐ รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจโดยรวมอีกด้วย อันที่จะทำให้อำนาจวิธีการพิจารณาคดีแพ่งและพาณิชย์มีประสิทธิภาพ

รายการอ้างอิง

- คณิต ฒ นคร. (2558). *กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง*. กรุงเทพฯ: วิญญชน.
- ณัฏฐ กุติสร. (2555). *เศรษฐศาสตร์การจัดการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- สุสดี นิลสมักร. (2557). *หลักเศรษฐศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.
- ไพโรจน์ วายุภาค. (2560). *คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: พลสยาม พรินติ้ง.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2553). *แนวคิดประสิทธิภาพและความยุติธรรมในนิติเศรษฐศาสตร์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2553 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. วันที่ค้นข้อมูล 27 มิถุนายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://pokpong.org/academic-work/efficiency-v-justice/>
- รัตนา สายคณิต. (2544). *มหเศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ จากทฤษฎีสู่นโยบาย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราตรี สิทธิพงษ์. (2552). *เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- วรรณชัย บุญบำรุง. (2556). *หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญชน.

- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). (2554). รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1 เรื่อง นิติ เศรษฐศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย โครงการการวิเคราะห์กฎหมายและ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้านเศรษฐศาสตร์. วันที่ค้นข้อมูล 27 มิถุนายน 2562, เข้าถึงได้จาก http://pokpong.org/wp-content/uploads/research_law-and-econ-1.pdf
- สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ). (2557). โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์ ผลกระทบในการออกกฎหมาย (Regulatory Impact Analysis) บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. วันที่ค้นข้อมูล 27 มิถุนายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2015/04/ria-final.pdf>
- สมยศ เชื้อไทย. (2562). คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง หลักทั่วไป. กรุงเทพฯ: วิญญชน.
- อมรทิพย์ แท้เที่ยงธรรม. (2547). เศรษฐศาสตร์มหภาค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- Cooter, R. A., Ulen, T. (2016). *Law and Economics* (6th ed.). Retrieved July 27, 2019, from <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=books>
- European Commission For the Efficiency of Justice. (2009). *Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's Recommendation on enforcement, CEPEJ 11REV2*. Retrieved July 27, 2019, from <https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-good-practice-/16807477bf>
- Kornhauser, L. (2017). *The Economic Analysis of Law*, New York University. Retrieved July 27, 2019, from <https://plato.stanford.edu/entries/legal-econanalysis/>
- Kaplow, L. A., Shavel, S. (1999). *Economic Analysis of Law*. Harvard Law School and National Bureau of Economic Research. Retrieved July 27, 2019, from http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/251.pdf
- Harold, W. (2017). *Issues in Law and Economics*. University of Chicago Press Economics Books, University of Chicago Press. Retrieved July 27, 2019, from https://www.press.uchicago.edu/dam/ucp/books/pdf/course_intro/978-0-226-24962-9_course_intro.pdf
- World bank. (2019). *Doing Business 2019 for Reform*. Retrieved July 27, 2019, from https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf